

LÜHIDALT

Dubravka Ugrešić. Romaanijõe forsseerimine. (Loomingu Raamatukogu, nr 6–9.) Tlk Madis Vainomaa. Tallinn: SA Kultuuri-leht, 2021. 204 lk.

Kaanetekst tutvustab autorit rahvusvaheliselt tuntuima ja loetuima horvaadi kirjanikuna. Eestindust on juba arvustatud Sirbis¹ – see langeb osaks vaid valitud tõlketeoste. Ühtlasi kuulub romaan auväärseesse traditsiooni, kus tehakse nalja kirjanduse või kirjandusteaduse üle ning kus tegevusele annab aja- ja kohaühtsuse mõni vastava valdkonna üritus. Romaanijõe forsseeritakse nimelt 1980. aastate Zagrebis toimival kirjanduskonverentsil. Eestis on varem olnud populaarne näiteks inglise kirjaniku David Lodge'i konverentsiromaan „Väike maailm” (1984, e k 1996 Kersti Undi tõlkes), üks osa triloogiast, mis vaatab kirjandusteadlaste kirevat elu. Lodge'iga väga sarnaselt seiklevad siinses raamatus teisikud, kasutatakse valeidentiteete, aset leiavad ootamatud surmad ja kadumised.

Uuemate eesti autorite hulgas on kirjanike elust palju kirjutanud Maarja Kangro ja Urmas Vadi, kuigi pigem novellides. Järelsõna toob veel välja, et Dubravka Ugrešić on nüüdseks olnud sunnitud kolima Hollandisse, pärast seda kui ta kodumaise režiimi sõnaka kriitikuna pälvis koos nelja teise naiskultuuritegelasega Viie Nõia nimetuse. Nii ütleski eelhäälestus, et tegu võiks olla just nagu horvaadi Maarja Kangroga ja raamat võiks olla feministlik manifest. Liiatigi leidub seal stseen, kus kolm naiskirjanikku röövivad šovinistliku meeskriitiku, et tolele õppetund anda!

Aga ei. Lausa võõrastav on lugeda, kuidas kõik teose „päristegelased” on eri masti meeskirjanikud. Naised esinevad esmajoones seksuaalses rollis, sealjuures täitmatult himuratenä. Ministri armuke Vanda pakub kurnatud poliitikule oma priskete rindade vahel turvalist sadamat; jahe ja salapärane noor ajakirjanik Sabina otsustab keskealise vene kirjaniku Trošini suureks üllatuseks vallutada just tema; Taani äärmusfeministi Cecilia suudab taltsutada vaid ürgset mehejõudu tulvil kriitik Ivan Ljuština. Kas see kõik peab olema peen süžeeasandi iroonia? Tekst seda hästi uskuda ei luba. Kardetavasti olid 1980. aastad Ida-Euroopas lihtsalt nii hirmsad, et see tundus täiesti loomuliku asjade kujutamise viisina (romaan ise pärineb samast ajast).

Küll leiavad mõned teised 1980. aastate Ida-Euroopa aspektid nüansirohket iroonilist kirjeldamist viisil, mis on mõistetaavam ja nauditavam ka praegu. Zagreb osutub justkui maailma keskpunktiks: venelase jaoks mõjub see vaba läänena, kust saab ära karata; tšehh võtab sinna avaldamislootuses kaasa ohtliku käsikirja; ameeriklase jaoks on tegu tõeliselt autentse paigaga, mis pakub pääsu kapitalismi painetest; prantslane leiab Flauberti parafraaseries, et Zagreb on sama huvitav kui Pariis (lk 71). Kohalikus horvaadis tekitavad need ideed muidugi sügavat hämmeldust. Ainult heaoluühiskonnast tuleva taanlase jätab kõik nähtu suhteliselt külmaks. Vaheldumisi tehakse nalja sovetlikkuse üle (kirjanike kohtumine vorstivabriku töölisega) ja sovetlikkuse romantiseerimise üle (imeilus tiraad välismaalaste Venemaa-armastusest lk 41–44). Puhtalt ei pääse ka näiteks vene diasporaa New Yorgis.

Naljad kirjanike ja kirjanduselu üle on jällegi küllap kaunis ajatud. Muretsetakse oma maine pärast, räägitakse teisi taga, hoobeldakse oma eruditsiooniga – nii nagu ikka. Tegelane Jean Paul Flagus lööks

¹ P. Karro, Kolmanda geograafia autor. – Sirp 30. IV 2021.

kindlasti ka siin ja praegu laineid oma põhjatute teadmistega eksootilisel viisil surma saanud kirjanike kohta.

J. R.

Anna Žigure. Läti rahva käekäik. Hetki ajaloost. (Loomingu Raamatukogu, nr 4–5.) Tlk Arno Baltin. Tallinn: SA Kultuuri-leht, 2021. 93 lk.

Anna Žigure on läti esto- ja fennofiil ning tõlkija juba 1970. aastatest alates, mil õppis Tartu ülikoolis soome-ugri filoloogiat. 1990. aastatel oli ta taasiseseisvunud Läti suursaadik nii Soomes kui ka Eestis. Diplomaaditöö on vorminud ka tema kirjan-duslikku loomingut, mis tegeleb paljuski Läti kui fenomeni selgitamisega. Eesti kee-les on varem ilmunud saadikumemuaarid „Ja siiski nii lähedal” (1999) ning „Läti maa ja taevas” (LR 2001, nr 29–30, läti-keelse pealkirjaga „Es stāstu par Latviju”, ehk „Ma jutustan Lätist”).

Raamat on kokku pandud nagu mosaiik: Läti viimase sadakonna aasta aja-lugu on jutustatud anonüümsete meenuta-jate mälestuskildude kaudu (raamatu lõpus on antud meenutajate nimekirja tähesti-kulises järjestuses).² Killud on lühikesed, enamjaolt lõigupikkused, kuid omaette pealkirjastatud ja dateeritud aastaarvu või vähemasti kümnendiga. Raamatut struk-tureerivad ka ajaloo perioodid: „Esimene maailmasõda ja Vabadussõda 1914–1920”, „Iseseisvuse kaks aastakümnet”, „Teine maailmasõda ja okupatsioonid”, „Nõu-kogude võimu aeg”, „Tee viib edasi... Taas-tatud Läti riik”.

² Olev Remsu kirjutab oma arvustuses, et raamatu moodustavad lõigud „Läti klassikute-kultuuritegelaste memuaaridest” (vt O. Remsu, Läti silda ehitades. – Postimees. AK 19. III 2021). Nimetatute hulgas leidub neid, aga vist ikka ka hulganisti tavalisi inimesi, kellelt on mälestusi kogutud.

Niisugune periodiseering annab raa-matule ühise takti ametliku või riigija-looga. Seletava ja õpetliku moega on ka lõikudele pandud pealkirjad. Juba kaane-tekstis tuuakse esile, et eestlase jaoks peaks selles raamatus leiduma palju äratundmist. Nii see on: sõjad on rängad, iseseisvus ilus, nõukogude aeg tobe ja tüütu, taas-leitud vabadus võimas ja õilis. Sealjuures on ka rasketest aegadest lubatud mäletada mõnda helget hetke, mida „vabandab” meenutaja toonane õrn iga. Paljuski kattuvad koguni detailid, kuigi siin-seal on või-malik mängida kümne erinevuse otsimist, näiteks kui meil on taasiseseisvumise süm-boliks saanud lubadus süüa kartulikoori, siis Lätis öeldi: „Viiskudes küll, aga vabad!” (Lk 84)

See tubli väikeriigi lugu on siitkandi ajaloo teadvuses kujunenud üsna kind-laks. Saksa okupatsiooni puudutav osa sai kirjalikultki tsementeeruma hakata juba nõukogude ajal: nukrate jõulude kirjeldus kodust eemal Saksa evakuatsioonis 1944. aastal (lk 44) esineb Žigurega üsna sar-naselt Ülo Tuuliku raamatus „Sõja jalus”.³ Nii tekib omamoodi žanriline pingeline mee-nutuskillud näivad siirad ja spontaansed, töötavad näidata toimetamata tõde. Neist kaante vahel moodustuv lugu aga vastab kokkuvõttes eriliste üllatusteta praegusele rahvusriiklikule narratiivile.

Pisuke konks on raamatu lõpus, kus vabadusjuubelduste sekka on lisatud mitu killukest uue aja Lätist ära läinud inimes-telt: „Kui on Iirimaal 18 aastat elatud, ei tõmba enam Lätti” (lk 87) ja „Mulle meel-dib siin [Rootsis], tunnen end rahuliku-mana” (lk 89). Viimaste aastakümnete mure madala iibe ja kodumaalt lahkujate pärast ei ole samuti midagi senitundma-tut, aga ilusa vabadusmuinasjutuga see valutult kokku ei lähe. Meie aja kohta

³ Ü. Tuulik, Sõja jalus. Tallinn: Eesti Raamat, 1974, lk 76.

kõneldav lugu ei ole veel nii selgelt paigas, me ei tea veel, mida täpselt olevikust järeldada.

J. R.

Pille Eslon, Annekatrin Kaivapalu, Katre Õim, Mare Kitsnik, Olga Gaitšenja, Kais Allkivi-Metsoja. Eesti keele oskuse arenemine ja arendamine. Kirjalik õppijakeel. Toimetanud Annekatrin Kaivapalu ja Pille Eslon. Tallinn: EKSA, 2021. 318 lk.

Keeleõpetuse valdkonnas on kaua räägitud vajadusest avaldada üldpilt eesti keel võõrkeelena kohta. Sellealane vastilmunud trükis pretendeerib tervikkäsitluse ehk monograafia staatusele, kuid sisuliselt on laiendatud artiklite kogum. Kindlasti pole see ka käsiraamat, nagu on määratletud saatesõnas ja tagakaanel. Käsiraamat peaks olema praktiline abivahend, st pakkuma selgeid juhiseid või valikuid, andma vastuseid erisugustele valdkonda puudutavatele küsimustele. Õieti on suur vasturääkivus juba selles, et ambitsioonikast pealkirjast hoolimata pakutakse vaid sissevaateid kirjaliku õppijakeele osaoskusega seonduvatesse teemadesse. Need sissevaated on doktoritööle omaselt ühelt poolt kitsad, teisalt sügavuti minevad, aga mitte sellised, nagu vajab käsiraamat – kõikehõlmavad, ent ilma detailse mürata. Kuus peatükki on ka tasemelt ebahütlased.

Sissejuhatavas peatükis „Sihtkeelest ja sihtkeele õppest”, mis peaks andma ülevaatliku teoreetilise raamistiku, puuduvad allikate viited. Peale niigi kitsendatud sissevaate on seega teadlikult piiratud ka edasivaate võimalust. See seab kahtluse alla teose sobivuse kõrgkooli õppematerjalina: teoriasiseste koolkondade ja põhiesindaja(te) nimetamisest nüüdisajal ei piisa. Liati on raamatu lõpus viidatud kirjanduse osa olemas ning sirvi-

des leiab ka iga peatüki lõpust lugemis-soovitused (koos 3–6 küsimusega järelemõtlemiseks). Kuna raamistik tugineb sissejuhatuse autori varasematele artiklitele, siis puuduvad viimase aastakümne uurimused. See on tunnuslik tervikuna: soovitused viitavad peamiselt enesele või juhendatud BA- või MA-taseme üliõpilastöödele; lõppu koondatud aluskirjanduse loetelus pole tosinatki 2015. aastast värskeemat viitekirjet, kui kõrvale jätta samad tudengiuurimused või autorite publikatsioonid.

Kolm teemapeatükki (2, 4, 5) kirjeldavad õppijakeele arengut kahe leksi-kaalgrammatilise konstruktsiooni (tingiva kõneviisi ja modaalverbi *võima*), statistiliste keelekasutusmustrite ning kirjutamisprotsessi analüüsi kaudu. Peatükk 3 tutvustab TLÜ vahekeele korpust ja peatükk 6 „Eesti keele kui teise keele õpikutest ja sõnastikest” on arusaamatul otstarbel raamatusse liidetud ega arvesta näiteks EKI viimaste aastate sõnaraamatuid ega materjale, mis on just eesti keele kui teise keele õppijatele ning õpetajatele mõeldud, eriti keeleõpetaja veebitööriistad. Õigupoolest on jahmatav leida mitte ainsatki viidet EKI (arvuti)leksikograafide Jelena Kallase ja Kristina Koppeli uurimustele, mis viimasel viiel aastal on keskendunud keeleõppijale ja õppesõnastikele. Näiteks on veider lugeda 2021. aasta väljaandest kiidusõnu Longmani inglise nüüdiskeele sõnaraamatu 2003. aasta trükile, „kus leidub 106 000 sõna ja fraasi, ning 220 000 sõnakombinatsiooni, lisatud on CD-ROM (lihtne kasutada, võimaldab õppijal täiendada ja korrigeerida oma kirjalike tekstide sõnastusi)” (lk 283), ning jätta tähelepanuta eesti keele õppe digilahendused. Olgu keeleõppematerjalid nii- või naasugused, tuleb neile päris viimases lauses esitatud „lingvistikapädevuse kujundamise” (lk 293) nõudesse suhtuda kriitiliselt. Keeleteadusealase kompetentsi

asemel sobiks keeleõppes piirduda keeleteadlikkuse kujundamisega.

Raamatu lõpetab terminisõnastik, mis suures osas täiendab „Hariduse ja kasvatuse sõnaraamatut” (2014), ent kattuvus osas ei suhestu sellega, nt siinse keskse termini *sihtkeel* asemel on haridusterminoloogia töörühmal *tulemkeel*, ingl *target language*. Kuna käsiraamatust puuduvad ainestiku leidmist hõlbustavad mis tahes registrid, siis jäi tuvastamata, kas lühendist termini staatuse tõstetud *CAF-triaad* (tähistab keeleoskuse arengut kirjeldavat tunnusekolmikut keerukus-täpsus-sujuvus) piirdub idiolektiga (ptk 2.2, lk 60) või on levinud teistegi autorite keelekasutusse; vähemasti nende kolme tunnusega pealkirjastatud osas see ei esine (ptk 1.4, lk 37–42). Selgusetuks jääb, kas sõnastiku viimases kirjes olevat sulgudes esiletõstet „(viide **vahekeeleteooriale**)” (lk 317) saab taandada toimetamisapsuks või on teooria tervikuna otsustanud mingis faasis käsitlusest taanduda: sisukorra järgi seitsme sihtkeele omandamise teooria hulgas sellenimelist ei esine (ptk 1.3), küll aga võib süvenenud otsimise järel leida sellele pühendatud lõigu lingvistiliste teooriate hulgast (ptk 1.3.2, lk 23). Kuigi viimane lehekülj on numereerimata ja vaid mõneteistsõnaline, tasunuks autoritest toimetajatel sellelegi enne trükki pilk heita. Seegi on märk, et raamatule oleks olnud väga vajalik võtta välistoimetaja, soovitatavalt valdkonnaekspert kas TÜ-st või EKI-st. Publitseeritu on igatpidi ühe töörühma keskne ega paku laiemat pilti eesti keele teise keelena omandamise uurimisest. Käsiraamatuna mõeldud väljaandes on ülekaalus küsitavused ja käsitlemata küsimused, ent samal ajal peab möönma, et keeleoskus – isegi kirjalikule õppijakeele kitsendatult – on erakordselt mitmekihiline teema.

M-M. L.

Vallo Reimaa. Ühes laulmise vägi. Jõhvi laulupeod 1865. aasta Alutaguse praostkonna laulupühast kuni Jõhvi pargi laulupidudeni. Jõhvi [Jõhvi Muuseumi Selts]. 2020. 277 lk.

Pealkirja järgi on raamatu rõhuasetus muusikaelul. Autori üksikasjalik jutustus Jõhvi kultuuriloo eri perioodide eestvedajatest, institutsioonidest, sündmustest ja nende seostest näitab, et varast Eesti muusikaelu ei saa käsitleda lahus kiriku, hariduse, koolide ja seltside ajaloost ning estofiilide ja teiste rahvuslike tegelaste tööst.

Esimene peatükk annab ülevaate ajast, mil muusikakultuur Alutagusel alles ajas juuri, ning kaardistab modernset eesti muusikaelu kujundanud tegureid: mõisakultuur, saksa koorilaulu eeskujud, kirikliku muusikaelu areng. Suurt rolli mängis orelite tulek ja improviseeritult ornamenteeritud viisidega laulmise taandumine. Reimaa oletab, et kirikule oreli muretsemine oli üks tingimus, mille seadis 1847. aastal Jõhvi ametisse asumisel kirikuõpetaja Friedrich Ferdinand Meyer (1799–1871), mees, kellel on Jõhvi kultuurielus mitmeid teeneid. Teine, mahukaim peatükk, käsitlebki põhjalikult Meyeri elukäiku ja tegevust. Ta teenis pikalt Karula koguduses, oli ÕES-i asutajaliige ning laia suhtlusringkonnaga estofiil, kes avaldas eestikeelseid tõlkeid, õppekirjandust jne. Saamata luba Jõhvis kihelkonnakooli asumiseks, lõi ta 1852. aastal kiriku juurde erakooli, mille kasvandikest said kooliõpetajad ja koorijuhid. Raamatu tulipunktis on Meyeri ideest sündinud Alutaguse praostkonna laulupüha aastal 1865, Eesti esimene maakondlik laulupidu. Meyeri isikust lähtuv käsitlus seab esiplaanile kultuuriprotsesside algataja rolli – eelkõige kirikuõpetaja positsioon võimaldaski sel ajal laiaulatuslikku ühiskondlikku tööd teha. Sellises vaates jääb mõneti varju

mitme algatuse sisuline elluviija, Meyeri erakooli õpetaja, koorijuht ning laulupäeva üldjuht Joseph Siegfried Saar. Tema juhtimisel osalesid kohalikud lauljad ka esimestel üldlaulupidudel.

Kolmas peatükk käsitleb perioodi pärast Meyeri surma kuni 1920. aastate alguseni. Meyeri surmaga toimub põlvkonnavahtetus, kui estofiilide asemel võtavad kultuuritöö enda kanda eestlased ja hoogustub seltsitegevus, seda hoolimata venestussurve. Uut taset muusika- ja seltsielus näitasid Eesti Vabariigi algusaajal Jõhvi pargis toimunud maakondlikud laulu- ja muusikapäevad, millele on pühendatud viimane peatükk. Autor sedastab: „Mingil iseloomulikul moel kuuluvad Jõhvi laulupeod, hariduslikud püüdlused, rahvuslik eneseleidmine ja kaitsetahe lahutamatu kokku” (lk 268). Kõigi sel ajal toimunud rahvarohkete laulupäevade (1926, 1927, 1930, 1932) eesmärk oli muu hulgas koguda raha Vabadussõja mälestusmärgi rajamiseks, mis sai teoks küll alles 1935. aastal. Huviavad on tähelepanekud laulupäevadel peetud kõnede ja näitemängude seostest budismi ja taaralastega kui viide rahvuse eneseotsingutele.

Reimaa on püüdnud kaardistada pea iga kirjeldatud tegevuse või sündmuse

asjaosaliste võrgustikku (pere- ja sõprus-suhted, õpingukaaslased, kiriku ja koolide eestseisused, ajalehtede kirjasaatjad, õpetajad ja õpilased), näitlikustades toonase Eesti ühiskondliku ja kultuurielu igakülgsel põimitust. Vaatluse all on kultuuri topograafia ja Jõhvi kui keskuse areng. Möisa häärber oli XX sajandil Jõhvi kultuurielus oluline paik, muu hulgas seetõttu, et laululava puudumisel kasutati laulupäevadel lavana häärberi trepistikku, millele ülesrivistatud kooridest on raamatus mitmeid pilte. Seega pole juhuslik, et sõja ajal hävinud häärberi asemel seisab praegu Jõhvi kontserdimaja.

Uurimus toetub paljuski Jõhvi koduloolase August Martini käsikirjadele ja märkmetele. Küllap laiemale lugejaskonnale mõeldes on raamatus loobutud viidetest, kuid nii mõnegi andme allikat oleks täpsemalt teada tahtnud. Abi oleks olnud registrist ja hoolikamast toimetamisest. Rohke pildimaterjali ja allikatsitaatidega raamat pakub huvitavalt jutustatud sissevaadet ühe piirkonna ajalukku ning seab sel viisil eesti kultuuri, selle institutsioonide ja traditsioonide, eriti laulupeotraditsiooni, kujunemise ja küpsemise justkui mikroskoobi alla.

V. S.